

TORSTI HYYRYLÄINEN

HT, dosentti, tutkimusjohtaja

Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti

Kylätoiminnan merkittävimmästä kansainvälisestä tunnustuksesta 30 vuotta

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.124933>

Ilta-Sanomat julkaisi lokakuussa 1992 merkittävän suomalaista kylätoimintaa koskeneen uutisen. Koko sivun laajuisen jutun keskellä astelee Teiskon Sorilan kylätiellä kuvattu professori Lauri Hautamäki. Uutinen on otsikoitu: *Lauri Hautamäen johtama suomalainen kylätoiminta sai varjonobelin, ”Kunnat voisivat ottaa mallia kylistään”* (Ilta-Sanomat 10.10.1992). Suomeen tulleesta palkinnosta kerrottiin useissa muissakin lehdissä. Helsingin Sanomissa (8.10.1992) asia uutisoitiin otsikolla *Suomen kylätoiminnalle kunniamaininta varjo-nobeliden jaossa*.

Kylätoiminta ja hyvinvointivaltion tulevaisuus

Otaksun professori Hautamäen hieman kiusaantuneen häneen kohdistuneesta huomiosta. Mutta luonnollisesti julkinen tunnustus kylätoiminnalle ja sitä kautta hänen työlleen varmasti lämmitti. Ärtymystä arvelen herättäneen kuitenkin sen, että tuo Ilta-Sanomien otsikko antoi asiasta harhaanjohtavan kuvan. Hautamäki ei ollut kylätoimintaliikkeen valtakunnallinen johtaja, vaikka hänen panoksensa kylätoiminnan synnyssä olikin kiistaton. Hautamäki toimi vuosina 1976–1980 valtakunnallisen *Kylätutkimus 76* -projektin johtajana. Sen tarkoituksena oli saattaa suomalaiset kylätoimijat laajasti liikekannalle, toimimaan omaehtoisesti ja yhteistyössä kylien elinvoiman ja samalla koko yhteiskunnan hyväksi.

Muutoksen tekemisen opit Hautamäki koosti *Elävä kylä, Kylätoiminnan opas* -kirjaan (Hautamäki 1979).

Ilta-Sanomien otsikoima sitaatti voi hyvinkin olla Hautamäen lausuma. Se nimittäin kuvaa osuvasti johtoajatusta, joka hänellä oli kylätoiminnan merkityksestä ja asemasta yhteiskunnassa laajemmin. Laurin kanssa aiheesta paljon aikoinaan keskustelleena ja erityisesti väitöskirjani (1994) yhteydessä asiaa pohtineena tulkitsen häntä seuraavasti: Hautamäki näki hyvinvointivaltion ajan tulleen käännekohtaan kasvun ajan taittuessa 1990-luvun alussa. Valtio ei voisi enää kasvaa, eikä se tulevaisuudessa voisi enää olla ainoa hyvinvoinnin takaaja. Jatkossa valtaa ja vastuuta olisi jaettava – käytännössä hajautettava. Kylätoiminta tarkoitti hänelle sitä, että myös kansalaisten on otettava osa vastuusta (ja vallasta) takaisin itselleen. Tämä edellyttäisi kuitenkin uudenlaista monitasoista organisoitumista ja erityisesti kansalaistoiminnan roolin vahvistumista. Kunnissa olisi siis todella otettava oppia omaehtoiseen toimintaan tähtäävistä kylistä, sillä myös kunnilla olisi edessä vaikeammat ajat. (Ks. Hautamäki 1989, 120–146.)

Vaihtoehto-Nobel ja Right Livelihood -säätio

Tukholmassa vuosittain tapahtuva Nobel-palkintojen juhlallinen jakotilaisuus on maailmanlaajuisesti tunnettu tapahtuma. Nobelin saajat ovat tieteen ja kulttuurin arvostetuimpia tekijöitä; palkinnon saavat harvat, mutta sitä arvostavat monet. Todellisuudessa ei tietenkään ole olemassa vaihtoehtoista Nobelia. Ajatuksen takana on yhden henkilön aloite. Ruotsalais-saksalainen Jakob von Uexkull kehitti ajatuksen kansainvälisestä palkinnosta, jonka tarkoitus on rohkaista ja palkita toimijoita, jotka kantavat kestäväällä tavalla elämää ylläpitäviä ideoita ja toimintaa.

Vuonna 1979 von Uexkull teki Nobel-toimikunnalle ehdotuksen uusista Nobel-palkinnoista, jotka liittyisivät niin ympäristökysymyksiin kuin näkemykselliseen kansalaistoimintaan. Aloite ei kuitenkaan edennyt, vaikka Uexkull tarjosi ehdotuksensa tueksi arvokkaan postimerkkikokoelman myyntituoton, eli noin miljoonaa USD. (RL 2022)

Von Uexkull päätti lopulta itse perustaa säätion, joka jakaisi oikean elämäntavan palkintoa – *Right Livelihood Award*. Postimerkkikokoelmasta pantiin osa myyntiin, ja siitä saaduilla varoilla toiminta käynnistyi. Ensimmäisen kerran palkinnot jaettiin jo vuonna 1980, symbolisesti päivää ennen varsinaisten Nobel-palkintojen jakoa. Tästä syntyi myös

elämään jäänyt ilmaisu ”vaihtoehtoisesta Nobel-palkinnosta”. Von Uexkull saavutti näin tavoitteensa: kohdistaa laajasti huomiota kestävyden, rauhan ja oikeudenmukaisuuden teemoihin sekä niiden parissa työskenteleviin ihmisiin – muutoksen tekijöihin.

Jakob von Uexkull on itse erinomaisesti verkostoitunut, monin tavoin palkittu yhteiskunnallinen vaikuttaja, aktivisti ja kirjoittaja. Hän on ollut muun muassa Euroopan parlamentin jäsenenä vuosina 1987–1989. *Right Livelihood* -säätiön johdossa hän toimi aina vuoteen 2015 saakka. Von Uexkull oli perustamassa 2007 myös toista, kestäväen tulevaisuuden ratkaisuja tukevaa *The World Future Council* -neuvostoa.

Kylätoiminta säätiön palkintoehdokkaaksi

Kuka tahansa voi tehdä säätiölle ehdotuksen palkinnon saajaksi. Säätiö arvioi ehdotuksia ja poimii joukosta potentiaalisimmat ehdokkaat. Kylätoiminnalle palkintoa esitti 1980-luvulla Suomen pitkäaikainen (1963–1990) YK-liiton pääsihteeri Hilikka Pietilä (1931–2016). Hän oli arvostettu rauhan ja ihmisoikeuskysymysten sekä naisten aseman kansainvälinen asiantuntija. Hän sai myös kunniaohtorin arvonimen sekä Oulun että Helsingin yliopistosta. Pietilä tunsu professori Hautamäen ja arvosti tämän tekemää työtä, mutta ymmärsi hyvin myös omaehtoisen kansalais-toiminnan arvon maaseudun elinvoiman kannalta.

Hilikka Pietilä piti kylätoimintaa esillä kansainvälisesti ja sai lopulta ehdotuksensa kantamaan. Tästä seurasi, että säätiön edustaja tuli Suomeen tutustumaan tarkemmin kylätoiminnan käytäntöön. Näin toimitaan kaikkien ehdokkaiden kohdalla. Huomiota kotimaassa saatiin jo tässä vaiheessa. Pirkanmaan päämedia seurasi asiaa valppaana ja raportoi: *Kylätoiminta ehdolla ”Nobel” -palkituksi* (Aamulehti 1.9.1988).

Suomeen tuli säätiön nuori pääsihteeri Paul Ekins. Isännöimme Pirkanmaan vierailua Tampereen yliopiston Aluetieteen laitoksella. Keräsimme taustatietoa ja valitsimme tutustumiskohteet. Valinta kohdistui tuttuihin tutkimuskyläihin: Ikaalisten Luhalahti, Hämeenkyrön Kuustenlatva, Vesilahden Rämsöö ja Äetsän Vähähaara. Pirkanmaalta Ekins jatkoi kenttäkierrosta Pohjois-Karjalaan. Yksityiskohtana Ekinsin vierailusta on mieleeni jäänyt perin suomalainen ajatus: pilaisiko vierailupäiviksi sattunut hyvin sateinen sää yleisvaikutelman ja siten mahdollisuudet pärjätä kilpailussa. Ei pilannut, kylätoiminta pääsi jatkoon.

Right Livelihood Award -palkitut 1992

Toiminta-ajatuksensa mukaisesti palkinto jaetaan muutoksentekijöille, eli henkilöille, yhteisöille tai organisaatioille, joiden vaikutus paikallisiin yhteisöihin ja yhteiskuntaan voidaan todeta merkittäväksi palkinnon tarkoituksen kannalta. Vuosittain jaetaan kolmesta neljään rahapalkintoa. Lisäksi voidaan jakaa kunniapalkintoja. Vuonna 1992 suomalaisen kylätoiminnan saamaan kunniapalkintoon ei siis liittynyt rahaa.

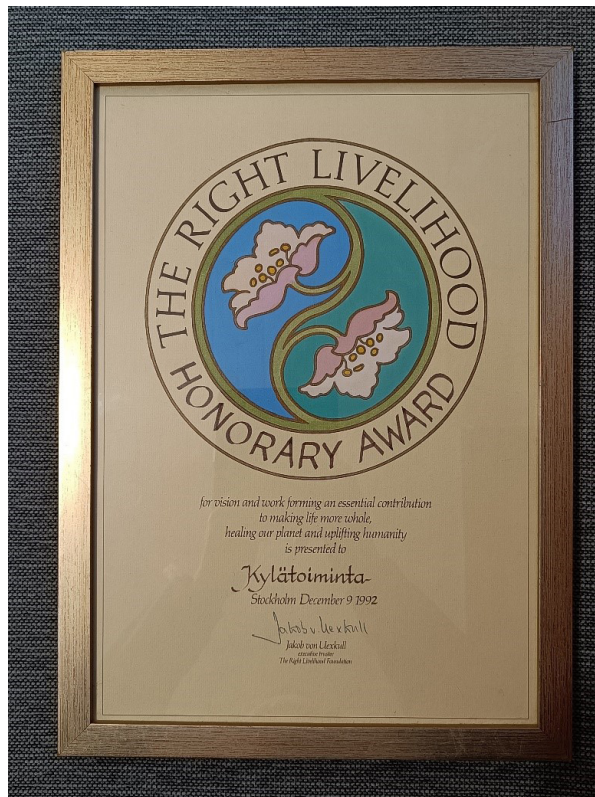
Vuoden 1992 palkinnot jaettiin Tukholmassa 9. joulukuuta Bangladeshissä toimivalle, paikallista terveydenhoitotyötä tekeväälle kansanterveysjärjestö Gonoshasthaya Kendralle. Guatemalalainen ihmisoikeustaistelija Helen Mack Chang palkittiin taistelusta poliittista väkivaltaa vastaan. Kolmas rahapalkinto meni amerikkalaisen professorin John Gofmanin ja ukrainalaisen toimittajan Alla Jaroshinskajan yhteistyölle totuuden paljastamiseksi Tshernobylin onnettomuuden seurauksista.

Kuva 1. Vuoden 1992 Right Livelihood Award -palkinnon vastaanottajat yhteiskuvassa. Alhaalta vasemmalta: John Gofman, Leena Kotilainen, Zafullah Chowdhury, Tapio Mattlar, Hilka Vanhapiha, Rezia Begum, Antti Jokinen, Alla Jaroshinskaja, Jakob von Uexkull ja Helen Mack Chang. Kuvälähde: RLAward.

Suomalaisen kylätoiminnan saamaa kunniaapalkintoa oli Ruotsin parlamenttitalon juhlavissa puitteissa vastaanottamassa Oulaisten valtakunnallisilla kylätoimintapäivillä 1992 nimetty delegaatio kylätoimijoita eri puolilta Suomea (ks. kuva 1). Kylätoiminnan kansanliikeluonnetta ilmensi myös se, että vastaanottopuheen juhlassa piti aktiivinen kylätoimija, Tapio Mattlar Hartolan Vuorenkylästä. Mukana olivat myös Hilikka Pietilä, Lauri Hautamäki, Tarmo Palonen (Kyläasiain neuvottelukunta) sekä kunnanjohtaja Erik Liljeström (Finlands Svenska Kommunförbund). (Kylät Toimivat 1993)

Kansainvälinen huomionosoitus oli merkittävä tunnustus suomalaiselle kylätoiminnalle. Suomeen saatu näyttävä kunniakirja päätettiin laittaa kiertoon ja siten kannustaa paikallisia kylätoimijoita tärkeässä työssään. Kierto järjestettiin yhdistämällä se vuotuisen Vuoden Kylä -valintaan. Viimeksi vuonna 2021 Suomen Kylät ry:n puheenjohtaja Petri Rinne luovutti kunniakirjan Sastamalassa toimivalle Lantulan kyläyhdistykselle.

Kuva 2. Alkuperäinen Right Livelyhood -kunniakirja kehystettynä. Kuva: Jani Hanhijärvi.

Right Livelyhood -säätien toiminta tänään

Säätiö toimii edelleen hyvin aktiivisesti ja saa lahjoituksia eri puolilta maailmaa. Tänä vuonna palkinnot jaetaan muutoksen tekijöille (*change-makers*) 43. kerran. Tähän asti palkintoja on jaettu 182 henkilölle tai taholle, kaikkiaan 72 eri maahan. Säätiötä luotsaa jo seuraava sukupolvi, kun toiminnanjohtajana on Ole von Uexkull. Meille suomalaisille tuttu Paul Ekins toimii nykyisin säätiön johtokunnan puheenjohtajana. Päätyönään Ekins toimii arvostetun University College Londonin (UCL) ympäristöpolitiikan professorina tutkimusaloinaan ympäristö, resurssit ja energiakysymykset.

Vuoden 2021 palkinnon saajien joukossa oli tuttuun tapaan ympäristö-, tasa-arvo- ja ihmisoikeusaktivisteja, kuten venäläinen ympäristöaktivisti Vladimir Sliviyak, joka palkittiin aktiivisuudesta Venäjän ympäristö- ja energiapolitiikan uudistamisessa. Säätiön valinnoista ja ”ajan pulssilla” olemisesta kertoo jotain myös se, että aiemmin palkittuihin ihmisoikeusaktivisteihin ja järjestöihin (kuten Memorial) on erityisesti 2020-luvulla kohdistunut toimintaa rajoittavia pakkotoimia muun muassa Venäjällä ja Valko-Venäjällä. (RLr 2021)

Maaseudun ja kansalaistoiminnan kautta ratkaisuja kestävyysmuutokseen

Kylätoimintaliikkeen saama kansainvälinen huomio ajoittuu samoihin vuosiin, jolloin Suomessa tapahtui paljon myös kansallisen maaseutupolitiikan ja maaseutututkimuksen kentillä. Ajanjaksoa voi perustellusti ja monella tapaa luonnehtia rakennemuutosten ajaksi. Vauhdikas kasvun 80-luku oli taittunut lamaksi vuosikymmenen lopulla.

Tuossa murroskohdassa syntyi ja julkaistiin ensimmäinen maaseutupoliittinen kokonaisohjelma vuonna 1991. Maaseudun tutkijat ja kehittäjät löysivät toisensa ja järjestäytyivät yhteistyöhön ensimmäisessä tutkijatapaamisessa 1992. Myös ensimmäinen Maaseudun uusi aika -lehti valmisteltiin ja lopulta julkaistiin noihin aikoihin (1993). Maaseutua siis nostettiin monin uusin tavoin yhteiskunnalliseen keskusteluun, eikä yksin maatalouden näkökulmasta vaan laajemmin osana yhteiskunnan kokonaisuutta. Kansalaistoiminta ja osallistuminen nousivat samalla tärkeiksi maaseutupolitiikan kulmakiviksi kiinnittyen muun muassa LEADER-toimintaan 1996 lähtien.

Viime vuosikymmenien maaseutukeskustelu voidaan ymmärtää tärkeäksi käänneeksi ja perustaksi myös nykyisen taloudellisen ja ympäristöllisen kestävyysmurroksen käsittelylle. Muutoksen tilallista hallintaa vaikeuttaa se, että hyvinvointivaltio on supistuvan kehityksen tiellä. Tämä pakottaa ajattelemaan ja etsimään hyvinvoinnin tuottamisen tapoja entistä laajemmin. Valtio tarvitsee kestävyysmuutoksen toimeenpanoon laajasti sitoutuneita kumppaneita – *muutoksen tekijöitä* – niin yrityksiä ja yhteisöjä kuin kansalaisiakin.

Tämän päivän näkökulmasta *Right Livelihood* -säätiön edistämät teemat ovat hyvin ajankohtaisia. Ympäristön, rauhan ja oikeudenmukaisuuden ongelmat ovat erityisen vaikeita ratkaistavia siellä, missä kansalaisyhteiskunnan vapaata liikettä voimalla kahlitaan. Kylätoimintaliikkeen arvokkaiksi tunnustetut lähtökohdat voidaan nähdä osana niitä ratkaisuja, joita kestävyysmuutoksen toimeenpano käytännössä edellyttää.

Lähteet

- Aamulehti 1.9.1988. Kylätoiminta ehdolla "Nobel" -palkituksi.
 Helsingin Sanomat 8.10.1992. Suomen kylätoiminnalle kunniamaininta varjo-nobeleden jaossa.
 Helsingin Sanomat 16.11.1992. Kylätoimintaliikkeelle kunniamaininta.
 Iltä-Sanomat 10.10.1992, 1992. Lauri Hautamäen johtama suomalainen kylätoiminta sai varjonobelin, "Kunnat voisivat ottaa mallia kylistään".
 Kylät Toimivat 1/93. 1993. Kylätoimintaliikettä tehtiin tunnetuksi Tukholmassa.
 RLr 2021. Right Livelihood Award, Annual Report. Saatavissa: <https://indd.adobe.com/view/c6ff2a30-f0cd-4cd3-9e8a-f21393fec26b> (Viitattu 23.11.2022.)
 RL 2022. Right Livelihood -säätiön verkkosivut. Saatavissa: Home - Right Livelihood (Viitattu 23.11.2022.)

Kirjallisuus

- Hautamäki, L. 1979. Elävä kylä. Kylätoiminnan opas. Gummerus, Jyväskylä.
 Hautamäki, L. 1989. Elävä kylä – Elävä kotiseutu – Elävä Suomi. Kylätoiminnan tausta, synty ja laajeneminen kansanliikkeeksi. Kyläasiain neuvottelukunta. Julkaisusarja A2/89. Orivesi.
 Hyyryläinen, T. 1994. Toiminnan aika. Tutkimus suomalaisesta kylätoiminnasta. Line Sixtyfour.